

worteld is in de negentiende eeuw (vgl. blz. 55 'wortels van de Af-scheiding'). De D verschijnt bij hem als uitvloeisel van een poging tot oplossing van de negentiende-eeuwse kerkelijke crisis die ontstaan is rond het Reglement van 1816. Die crisis is de rode draad die door heel zijn relaas over de kerk in de negentiende eeuw heen loopt. Feitelijk bestaat het achtergrond-verhaal van de D dan ook uit heel dit relaas. De D zoals die heeft plaatsgevonden schetst hij in nauwe samenhang met de persoon van Kuypers (de D heeft in zijn boek een plaats gekregen in het hoofdstuk, getiteld 'Kuypers en de Doleantie'), daarmee aangevend dat die grotendeels zijn werk is. Nuchter en objectief stelt hij vast dat in het D-conflict te Amsterdam zowel door de kerkeraad als door het Classicaal Bestuur 'nogal wat kerkrechtelijke fouten gemaakt' zijn (184). Rasker onthoudt zich van het geven van een theologische beoordeling van de D. Iets van een eigen visie schemert door, als hij in het hoofdstuk 'Achtergronden van Kuypers denken over kerk en cultuur' met voorzichtige instemming verwijst naar de theologische doorlichting van Kuypers kerkvisie die Van Deelen in zijn hierboven vermelde artikel gaf (193).

De definitieve afrekening met de hervormde geschiedschrijving van de D uit de periode vóór de Tweede Wereldoorlog is te danken aan S. van der Linde, 'De Doleantie in het licht van het nieuwere onderzoek', *Theologia Reformata*, 4 (1979) 277-289. Hij heeft dat gedaan in een aantal alinea's die onder het hoofdje 'De Doleantie vond bij ons geen faire appreciatie' staan (279-281). Hij noemt het spijtig dat 'juist van confessionele kant het afbrekend oordeel over Kuypers en zijn werk zo rechtlijnig pleegt te klinken' (279). Het boek van De Wilde typeert hij als 'een uiting van hervormd imperialisme' en hij stelt voor het oordeel van Miskotte in te ruilen voor wat Gunning in 1887 schreef in zijn *Onze schuld tegenover de 'Gereformeerden'* (280). Wanneer Van der Linde Kuypers protest tegen de volkskerk ter sprake brengt, vervalt hij niet in een gemakkelijke aprioristische afwijzing, maar gaat hij een gesprek aan over de pro's en contra's. Tot de kritische vragen die hij aan het adres van Kuypers stelt, behoort of deze wel heeft beseft dat Hoedemaker met zijn droom over Nederland als gedoopte natie 'denkt aan Gods blijvende recht op heel het volk'. Maar hij wijst er ook op dat de herkerstening van Nederland en West-Europa tot de doeleinden van Kuypers programma behoorden, en dat het dus niet waar is dat hij het volk prijs gaf. Hij benadrukt ook dat het voor hervormden moeilijk is een oordeel te vellen over de waarde van Kuypers